

BİR DİL ALT DİZGESİ OLARAK SÖZ DİZİMİ VE BİRİMLERİ*

SYNTAX AS A SUBSYSTEM OF LANGUAGE AND ITS UNITS

Özlem DENİZ YILMAZ**

Öz

Grekçe *syntaxis* (söz dizimi), “kuruluş, düzen” anlamına gelir ve ilk defa bu terim, M.Ö. 3. yy’da Stoikler tarafından anlatımların mantıksal içeriğiyle ilgili olarak kullanılır. Ancak söz dizimi kategorilerine, daha, erken Grek düşünürleri (Protagoras, Platon, Aristoteles vb., sonraları Stoikler) ilgi duyar ve bu düşünürler tarafından sözün mantıksal çözümlemesi yapılır. İlk söz dizimsel çalışmalar, (1) bildirişim amaçlarına göre anlatımların sınıflandırılması, (2) tümcenin ana/temel parçalara ayrılması, (3) birleşik söz dizimsel kuruluşların parçaları arasındaki bağıntıların belirlenmesi alanlarında yapılır.

Geleneksel dil bilgisi ve dil bilimi çalışmalarında ise söz dizimi, temel olarak üç anlamda kullanılır: 1) Konusu, tümce ve öbek olan dil bilgisi/dil bilimi dalı; 2) Farklı kelime türlerinin söz alanında işlevi özellikleri üzerine öğreti; 3) Öbek tipleri ve öbek ve tümce kuruluş modelleri topluluğu.

Görüldüğü üzere, hem erken söz dizimsel çalışmalar, hem de geleneksel söz dizimi, *dil* değil, *söz* olgularını, özellikle de *tümceleri* inceler, yani *söz* alanıyla uğraşır. Oysa çağdaş dil bilimi açısından *söz dizimi*, her bir bireyin zihninde nesnel olarak bulunan, monemlerden/dilsel göstergelerden oluşan *dil dizgesinin bir alt dizgesidir*. Dolayısıyla bu çalışmada tartışılan, bir dil dizgesi bileşeni olan söz diziminin dağarcık/envanter ve yapı/strüktürel birimlerinin ne olduğu meselesidir. *Anlatım*, *tümce*, *öbek* gibi birimler, bu makalede dil (içi) değil, söz alanına ait oluşumlar olarak kabul edilmektedir. Bu çalışmada söz diziminin dağarcık birimlerinin, *söz dizimsel sözcük birimleri*; strüktürel birimlerinin ise *yapılar* olduğu tezi işlenmektedir. *Söz dizimsel sözcük birimleri*, söz alanındaki tek göstergeli/parçalı veya konuşucu tarafından tek bir gösterge/kelime gibi algılanan oluşumların zihindeki imgeleri/tasarımları; *yapılar* ise, söz düzeyindeki öbeklerin zihni eş değerleridir.

Anahtar Kelimeler: dil, söz, dizim/sentagma, söz dizimi, anlatım, tümce, söz dizimsel sözcük birimi/sentaktik leksem, yapı

Abstract

Syntaxis in classical Greek means “construction, order” and this term was used for the first time by Stoics (3rd century in B.C.) in relation to the logical content of expressions. However, interest existed in the categories of syntax, in early Greek thinkers (Protagoras, Plato, Aristotle, etc., later Stoics), and the logical analysis of the speech was first undertaken by them. The first studies of a syntactic took place in the following

* Bu çalışma, Marmara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından SOS-A-211009-0326 proje numarası ile desteklenmiş olan bilimsel/sanatsal araştırma projesinden üretilmiştir.

** Doç. Dr., Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul / Türkiye, ozlem.yilmaz@marmara.edu.tr, ozlemyilmaz_spb@hotmail.com, orcid.org/0000-0002-7998-131X

areas: 1) Classification of expressions according to communication purposes; 2) Division of the sentence into main parts; 3) Determination of relations between parts of compounded syntactic constructions.

In traditional grammar and linguistics studies, the syntax is basically used in three ways: 1) Branch of linguistics with its subject being the sentence and phrase/word-combination; 2) The doctrine of the features of functioning in speech of word classes (parts of speech); 3) Phrase types, and phrase and sentence construction models.

As is evident, both early syntactic studies and traditional syntax examine occurrences of *speech*, not *language*, especially *sentences*. In terms of contemporary linguistics, however, *the syntax* is a *subsystem of language system* consisting of monemes/linguistic signs, objectively found in the mind of each individual. Therefore, this study discusses what the inventory and structural units of the syntax, which is a language system component. In this article, the units such as *expression*, *sentence*, *phrase*, etc. are accepted as formations of speech, not of language. The following hypothesis is put forward in this study: The inventory units of the syntax, are *syntactic lexemes*; and that these structural units are *constructions*. *Syntactic lexemes* are images in the mind of a person of a sign or signs in speech, perceived as one whole/a word by speaker; *constructions* are mental equivalents of phrases in speech.

Keywords: language, speech, syntagm, syntax, expression, sentence, syntactic lexeme, construction

Dil, bir bildirişim (haberleşme) topluluğunun her bir üyesinin zihninde nesnel olarak var olan, temel işlevi bildirişimi sağlamak olan, en küçük iki taraflı anlamlı birim olan monemlerden [F. de Saussure'de "(dilsel) göstergeler"den] ve monemleri kullanma kurallarından oluşan bir dizgedir.¹ *Dil* (bireysel *dil dizgesi*), soyut düşünce imgelerinden oluşur ve bildirişenin (verici/konuşucu veya alıcı/dinleyicinin), düşünce değişimi/alışverişi, yani düşünce içeriğini iletmek amacıyla maddi söz/söylev göstergelerini (imlerini, işaretlerini) kullanma yetisini içerir.² Bu bakımdan dilin maddiliğinden de ancak söz alanındaki oluşumlar göz önünde bulundurulursa belki söz edilebilir. Söylenenden anlaşılacağı üzere, *dil*, gerçekleşmeden (realizasyondan) bağımsız olandır, gerçekleşmesi zorunlu olmayandır, yani gücüdür (virtüeldir).³ Diğer bir deyişle onun yazılı söz (yazı) veya sözlü söz (konuşma) vb. şeklinde gerçekleşmesi, ikincil bir olaydır (Bu yüzden literatürde rastlanan "yazılı dil", "sözlü dil" kavram ve terimleri de dil bilimsel açıdan gerçeği yansıtmaz.).

İ. A. Boduen de Kurtene (J. Baudouin de Courtenay)⁴, daha sonra F. de Saussure'ün⁵ çalışmalarında en belirgin şekilde işlenmeye başlanan "dil – söz" kavramları ayrımı açısından bilim adamlarının, dil kavramından farklı olarak söz kavramının içeriği konusunda görüş birliğinde oldukları görülür. Dilin konusu (objesi), birimleri ve sınırları üzerinde tartışmalar

1 Viktor G. Guzev – Özlem Deniz-Yılmaz, *Opit postroyeniya ponyatiynogo apparata teorii turetskoy grammatiki: Uçebnoye posobiye na turetskom yazıke*, İzdatel'stvo S.-Peterburgskogo universiteta, S.-Peterburg 2004, s. 21; Özlem Deniz Yılmaz, *Türkiye Türkçesinde Eylemsi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009, s. 24.

2 Bk. Gennadiy P. Mel'nikov, *Sistemologiya i yazıkoviye aspekti kibernetiki*, "Sovetskoye radio", Moskva 1978, s. 218-354.

3 Ferdinand de Saussure, *Genel Dilbilim Dersleri*, çev. Berke Vardar, 3. bs., Multilingual Yayıncılık, İstanbul 1998, s. 43.

4 İvan A. Boduen de Kurtene, *İzbranniye trudı po obşçemu yazıkoznaniyu*, Tom II, İzdatel'stvo Akademii nauk SSSR, Moskva 1963, s. 67-95.

5 Ferdinand de Saussure, *Genel Dilbilim Dersleri*, s. 43-45, 49-51, 122, 240.

süredursun sözden oy birliğine varılmışçasına bildirişim amacıyla kullanılan, herhangi bir düşünce içeriğini, yani bilgiyi temsil etme işlevi gören bir gösterge, kombinasyon ya da çizgisel göstergeler dizisi anlaşılır.⁶ Demek ki söz kavramı, herhangi bir düşünce içeriğinin, herhangi bir bilginin temsilcisi niteliğinde kullanılan *fiziki oluşum* olarak yorumlanan “gösterge (im, işaret)” kavramıyla sıkı sıkıya ilişkilidir⁷ ve bu yüzden söz, bildirişim ediminin *maddi bileşeni* sayılır⁸. Yine aynı şekilde dilin, sözden hareketle, sözü kullanma yoluyla edinildiği⁹ görüşünde de bilim adamları hemfikirdir. Ancak geleneksel dil bilgisi ve dil bilimi terminolojisinde “dil” ve “söz”ün farklı olaylar olduğu olgusunun sıkça göz ardı edildiği, bu yüzden de aynı terimin (ör. ses birimi, kelime/sözcük, şekil/biçim, gösterge, ek, biçimlendirici vb.), hem dil, hem de söz birimi anlamına geldiği veya kavramların yorumunda bir yönüyle dili, diğer yönüyle sözü betimleyen çelişkilere düşüldüğü görülür.¹⁰ Bu durum, söz dizimi bahis konusu olduğunda da böyledir. Örneğin, “tümce” terimi, birçok çalışmada, hem dil, hem de söz alanına ait birim olarak kullanılır.

Dizim (sentagma), (1) “söz konusu *bağlamda* ve söz konusu sahnede bir kavram ileten ve bir kelime, kelime grubu ve bütün bir tümceden oluşabilen intonasyonel-anlamsal birlik”¹¹; (2) “belirli bir bağıntı tipiyle birleşmiş (ör. belirtme) iki (veya daha fazla) dil biriminin ... ardışıklığı”dır¹². Söz konusu terimin birinci anlamda kullanılışına şunlar örnek verilebilir: *bilgi, kitap, sevgi* (Dizim, bir kelimedenden ibarettir.); *ana dili, saat kulesi, yaz yağmuru* (Dizim, bir kelime grubundan oluşur.); *imambayıldı, külbastı, unutmabeni* (çiçek adı) [Dizim, bir tümce modelinde olan kalıplaşmış (leksemleşmiş) oluşumdur.] vb. Bu teriminin ikinci anlamda kullanılışına ise, F. de Saussure'e dayanır.¹³ Saussure'e göre dizim, “her zaman, ardışık iki ya da daha çok sayıda birimden oluşur”¹⁴. Örnek vermek gerekirse, *ev+ce(k), ev+ci, ev+cik, ev+cil* (iki morftan oluşan dizim); *ev+ci+lik, ev+imiz+de+ki* (birden fazla morftan oluşan dizim); *ahşap ev, babamın evi, baba evi, bizim ev, eski ev, doğduğum ev, eve doğru, Ev kâgirdi* (iki göstergeden oluşan dizim); *Evimize birkaç yoldan gidilebilirdi* (AÇ, F, 21), *Köşeyi döner dönmez beynimden vurulmuşa döndüm, evimizin yarısının yerinde yellere esiyordu* (AÇ, F, 14) (birden fazla göstergeden oluşan dizim) vb. Yukarıdan anlaşılacağı üzere dizim kavramı, “... yalnız sözcükler için değil, sözcük öbekleri, her uzunlukta ve her türden karmaşık birimler (bileşik sözcükler, türevler, tümce üyeleri, tam tümceler) için de geçerli ...”dir¹⁵. Demek ki Saussure'e göre dizim incelemesi ile söz dizimi incelemesi aynı

6 Viktor G. Guzev, “Opit razrabotki teoreticeskix osnov opisaniya tyurkskogo funktsional'nogo sintaksisa”, *Vostokovedeniye: Filologiceskiye issledovaniya*, Otvetstvennyy redaktor Viktor G. Guzev, Vıp. 27, İzdatel'stvo S.-Peterburgskogo universiteta, Sank-Peterburg 2006, s. 41.

7 Agm., s. 41.

8 Krş. Ferdinand de Saussure, *Genel Dilbilim Dersleri*, s. 36-48.

9 Age., s. 43.

10 Viktor G. Guzev, “Opit razrabotki teoreticeskix osnov opisaniya tyurkskogo funktsional'nogo sintaksisa”, s. 42.

11 N. D. Svetozarova, “Sintagma”, *Yazıkoznaniye. Bol'şoy entsiklopediceskiy slovar'*, Glavnyy redaktor V. N. Yartseva, 2-ye izdaniye, “Bol'şaya Rossiyskaya entsiklopediya”, Moskva 2000, s. 447.

12 Agm., s. 447.

13 Bk. Agm., s. 447.

14 Ferdinand de Saussure, *Genel Dilbilim Dersleri*, s. 181. Ayrıca bk. s. 199.

15 Age., s. 183.

şey değildir. Dolayısıyla söylenenlerden şu sonuç çıkarılmalıdır: Söz dizimi incelemesi, dizim incelemesinin ancak bir bölümünü oluşturur.¹⁶

Grekçe *syntaxis* (söz dizimi), “kuruluş, düzen” anlamına gelir ve ilk defa bu terim, M.Ö. 3. yy’da Stoikler tarafından anlatımların mantıksal içerikleriyle ilgili olarak kullanılır.¹⁷ Ancak söz dizimi kategorilerine, daha, erken Grek düşünürleri (Protagoras, Platon, Aristoteles vb., sonraları Stoikler) ilgi duyar ve bu düşünürler tarafından sözün mantıksal çözümlemesi yapılır.¹⁸ Erken söz dizimsel görüşler, söz birimlerinin özelliklerine dayanır. İlk söz dizimsel çalışmalar ise şu alanlarda yapılır: 1) Bildirişim amaçlarına göre anlatımların sınıflandırılması; 2) Tümcenin ana/temel parçalara ayrılması; 3) Birleşik söz dizimsel kuruluşların parçaları arasındaki bağıntıların belirlenmesi.¹⁹ Ancak özel bir söz dizimsel terminoloji bulunmaz ve kullanılan kavram ve terimler mantıksal, söz dizimsel ve şekil bilimsel nitelermelerin ayrımsızlığına yansır.²⁰

Geleneksel dil bilgisi ve dil bilimi çalışmalarında ise söz dizimi, temel olarak üç anlamda kullanılır: 1) Konusu, hem sözün esas birimi niteliğinde işleyen tümce²¹, hem de tümcenin bir bileşeni niteliğinde işleyen öbek olan dil bilimi veya dil bilgisi dalı [“Tümce (büyük) söz dizimi” ve “öbek (küçük) söz dizimi” olarak adlandırılır.]; 2) Farklı kelime türlerinin söz alanında işleyiş özellikleri üzerine öğretici veya bu özellikleri inceleyen bilim dalı (“Fiil söz dizimi” ve “ad/adlık söz dizimi” olarak isimlendirilir.); 3) Öbek tipleri ve öbek ve tümce kuruluş modelleri topluluğu.²² Görüldüğü üzere söz dizimi denince genellikle, ya belirli/somut dillerin söz birimlerini kurmak için karakteristik araç ve kurallar ya da sözü oluşturma, yaratma süreçlerini, yani tümce içinde kelimelerin uyumluluğu ve sıralanış düzeni ile metnin parçası olarak anlatımın ve dilin özerk birimi olarak tümcenin genel özelliklerini inceleyen dil bilgisi kısmı anlaşılır.²³ Yukarıda aktarılanlardan anlaşılacağı üzere, geleneksel söz dizimi, dil değil, söz olgularını, özellikle de tümceleri inceler, yani söz alanıyla uğraşır. Üstelik “fiil söz dizimi” ve “ad/adlık söz dizimi” gibi kavram ve terimler, söz diziminin şekil biliminden ayrımsızlığına işaret eder.

Oysa çağdaş dil bilimi açısından *söz dizimi*, bu çalışmada da yorumlanacağı üzere, her bir bireyin zihninde nesnel olarak bulunan, soyut imgelerden ibaret bir “bilme” olan *dil dizgesinin bir parçası, bir bileşeni, bir alt dizgesidir. Söz dizimi*, ses bilimi, şekil bilimsel ses bilimi, şekil bilimi ve sözcük bilimi (leksem bilimi) gibi, dil dizgesinin en büyük alt dizgelerinden biridir. Bu

16 Age., s. 181, 196-199.

17 N. D. Arutyunova, “Sintaksis”, *Yazıkoznaniye. Bolşoy entsiklopedičeskiy slovar*, Glavnıy redaktor V. N. Yartseva, 2-ye izdaniye, “Bolşaya Rossiyskaya entsiklopediya”, Moskva 2000, s. 448, 449.

18 Agm., s. 449.

19 Agm., s. 449.

20 Agm., s. 449.

21 Birçok çalışmada ise tümce, belirtildiği gibi, bir bilim dalı olarak ele alınan söz diziminin merkezi kavramı sayılmış, bu yüzden de söz dizimi “tümce öğretisi/teorisi” şeklinde tarif edilmiştir (Viktor G. Guzev, “Opıt razrabotki teoritečeskiy osnov opisaniya tyurkskogo funktsional’nogo sintaksisa”, s. 42).

22 O’lga S. Axmanova, *Slovar’ lingvističeskiy terminov*, İzdaniye vtoroye, stereotipnoye, İzdatel’stvo “Sovetskaya Entsiklopediya”, Moskva 1969, s. 409.

23 N. D. Arutyunova, “Sintaksis”, s. 448.

bakımdan söz diziminin konusunu da, dilden söze geçişi sağlayan soyut *dil* düzenekleri, sonlu sayıdaki söz dizimsel dil biriminden sonsuz denebilecek sayıda söz oluşumunu kurma yöntemleri oluşturmalıdır.²⁴ Diğer bir deyişle *söz dizimi*, bir dilin *söz dizimsel model* ve *programlarını* içeren, o dilin sözünü oluşturma süreçlerini, onu yaratma araç ve kurallarını belirleyen *dil alt dizgesidir*.

Geleneksel dil bilimindeki *anlatım* (*ifâde*) kavramı, bizce tıpkı *tümce* gibi, insan zihninde yer alan bir dizge olan *dile* değil, onun gerçekleşmesi olan *söz* alanına ait bir birimdir. *Anlatım*, sözün temel bildirişim birimi; konuşan tarafından yaratılıp dinleyen tarafından kavranan maddi bir oluşum²⁵; konuşan açısından bir bütünlük sayılabilecek bir fikir, bir bilgi ileten bir gösterge (kelime veya kelime şekli) veya göstergeler zincirinden (kelimeler ve/veya kelime şekilleri öbeğinden) oluşan *söz birimidir*²⁶: *Aferin!*, *Eyvah!*, *Hayret!*, *Neysel!*, *Uçak!*, *Öğrenciyim*, *Bak(in)!*, *Geldik*, *Rüzgârgülü!*, *Dört gözle bekliyorum* (Son ikisi hariç, örnek verilen anlatımlar, bir kelime veya kelime şekli olan birer göstergeden ibarettir. Durağan öbek olan son iki anlatım ise, tıpkı diğerleri gibi, bir kelime gibi işleyen birer gösterge olarak yorumlanmalıdır.); *bakkal kız, yaz havası, Hava güzel, Ben öğrenciyim, Bu gece hep beraber yemek yiyeceğiz* (RNG, MT, 204), *Öyledir o zavallı!* (SF, K/KA, 43-44), *Son nefesimi vereli çok oldu, kalbim çoktan durdu, ama alçak katilim hariç kimse başıma gelenleri bilmiyor* (OP, BAK, 9) (Anlatımlar, birer göstergeler zinciridir.) vb. Demek ki *anlatım*, kelime, kelime şekli, tümce olmayan veya olan öbek olabilen her türlü söz oluşumudur. Bizce *anlatım* kavramını söz kavramından ayıran özellik, *anlatımın* “bir bütünlük olan fikir” dile getirmesidir. *Söz* ise bağlamdan bağımsız olarak dilin gerçekleşmesidir.

Tümce kavramını tartışabilmek için ise *mantıksal özne* (*sü(b)je*), *mantıksal yüklem* (*predika*), *yargı* (*hüküm*) ve *bitimli* (*finit*) *şekil* kavramlarına ihtiyaç vardır.

Mantıksal özne, üzerine bildirilen, hakkında söz söylenen, söz konusu edilen nesne/varlık imgesi²⁷; “fikrin konusunu yansıtan yargı parçası”dır²⁸. *Mantıksal yüklem*, bilgi içeren imge; yargının mantıksal öznesi üzerine ileri sürülen (doğrulan veya yadsınan) bir şey, bir bilgi, bir iddiadır²⁹. *Yargı*, biri, fikrin konusu olan “mantıksal özne”; diğeri, mantıksal özne hakkında bir bilgi, bir iddia, bir bildiri olan “mantıksal yüklem” olmak üzere iki bileşenden oluşan düşünce biçimi³⁰; “nesne ve olaylar, onların nitelik ve bağıntıları hakkında bir şeyi doğrulayan veya yadsıyan ve, ya gerçek, ya da yalan dile getirme özelliğine sahip düşünce biçimi”dir³¹. *Yargı*

24 Agm., s. 448.

25 Viktor G. Guzev, “Opıt razrabotki teorieçeskix osnov opisaniya tyurkskogo funktsional'nogo sintaksisa”, s. 44.

26 Viktor G. Guzev – Özlem Deniz Yılmaz, “İşlevsel Türkçe Söz Diziminin Bazı Sav ve Kavramları Üzerine”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten 2008 / II*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2010, s. 126.

27 Viktor G. Guzev – Özlem Deniz-Yılmaz, *Opıt postroyeniya ponyatiynogo apparata teorii turetskoy grammatiki*, s. 71.

28 Nikolay İ. Kondakov, *Logičeskiy slovar'-spravočnik*, Vtoroye, ispravlennoye i dopolnennoye, izdaniye, İzdatel'stvo “Nauka”, Moskva 1976, s. 574.

29 Age., s. 473; Viktor G. Guzev – Özlem Deniz-Yılmaz, *Opıt postroyeniya ponyatiynogo apparata teorii turetskoy grammatiki*, s. 60.

30 Viktor G. Guzev – Özlem Deniz-Yılmaz, age., s. 79; Özlem Deniz Yılmaz, *Türkiye Türkçesinde Eylemsi*, s. 30.

31 Nikolay İ. Kondakov, *Logičeskiy slovar'-spravočnik*, s. 574.

bileşenleri olan mantıksal özne (mö) ve mantıksal yüklem (my), dillerde, ya her bir bileşeni temsil eden (1) sözcük birim(ler)i [leksem(ler)]³² veya (2) bitimsiz (infinite) kelime şekil(ler)i ya da (3) özel bir morfolojik şekilce karşılanabilir:

1. *Mehmet* (mö) / *öğrenci* (my); *Özlem* (mö) / *Özgür ve Özden'in kardeşi* (my); *Bu* (mö) / *güzel* (my); *Hava* (mö) / *nasıl?* (my); *Uzunlar* (mö) / *arkada* (my); *Yedi* (mö) / *beşten büyük* (my) vb. (Mantıksal özne ve mantıksal yüklem, sözcük birim(ler)ince temsil ediliyor.)

2. *Bildiğim* (mö) / *(dün) geldiği* (my) (Mantıksal özne ve mantıksal yüklem, bitimsiz kelime şeklinde iletiliyor.); *Kış dönemindeki soğuk günleri atlattıktan sonra ilkyaz evresine ulaşmak* (mö) / *ne güzel*³³ (my) (Mantıksal özne, birleşiminde bitimsiz kelime şekli bulunan bir öbek; mantıksal yüklem ise, sözcük birimlerince bildiriliyor.) vb.

3. *Öğrenciyim*; *Güzeldin*; *Arkadadır*; *Geldik* vb. (Mantıksal özne yüklemlik ekleri/şahıs ekleri, mantıksal yüklem ise gövde tarafından temsil ediliyor.)

Bitimli şekil, yargıyı, yukarıda verilen “3” numaralı örneklerde olduğu gibi, şekil bilimsel yolla ileten ad/adlık veya fiil şeklidir.³⁴

“En yaygın görüşe göre *tümce*, özne ve yüklem, yani iki merkeze, iki ana öğeye sahip yargısal söz dizimsel oluşumdur.”³⁵ Ancak söz konusu tanım, tümcenin, hem tek bir öğeden/bileşenden, yani yüklem bileşeninden oluşabileceğini (ör. *Öğrenciyim*; *Geldik*; *Dört gözle bekliyorum* vb.) göz ardı ettiği, hem de yargısal (predikatif) öbek [ör. *Hava güzel*; *Kapısı açık*; *Öğretmen gelince* (*ders başlar*) (*öğretmen gelince* kelime grubu, yan tümce değil, yargısal öbektir.); *Yedi beşten büyük* vb.] ile tümce [ör. *Hava güzeldir* (*! güzeldi* / *güzel olacak*); *Kapısı açıktır* (*! açıktı* / *açık olacak*); *Öğretmen geldi miydi* (*ders başlar*) (*öğretmen geldi miydi* kısmı, yan tümcedir.); *Yedi beşten büyüktür* vb.] kavramları arasındaki farkı yansıtmadığı için doğru değildir. Bizce *tümce*, bitimli kelime şekli olan veya bitimli kelime şekli veya şekilleri esasında kurulan bir anlatım ya da anlatım parçasıdır.³⁶ Diğer bir deyişle *tümce*, yargı şeklindeki bir düşünceyi şekil bilimsel yolla, yani bitimli şekil aracılığıyla dile getiren bir *anlatım türüdür*. Aynı düşünceye, örneğin V. Hatiboğlu'nda şu şekilde rastlanır: “Bir yargı bildirmek üzere tek başına kullanılan çekimli bir

32 *Sözcük birimi* terim ve kavramı için bk. *Dilbilim ve Dilbilgisi Konuşmaları I*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1980, s. 124-125; Viktor G. Guzev – Özlem Deniz-Yılmaz, *Opit postroyeniya ponyatiynogo apparata teorii turetskoy grammatiki*, s. 55; Özlem Deniz Yılmaz, *Türkiye Türkçesinde Eylemsi*, s. 26.

33 Örnek şu eserden alınmıştır: *Dilbilim ve Dilbilgisi Konuşmaları I*, s. 125.

34 *Bitimli şekil* kavramı için bk. Viktor G. Guzev, “O razgraniçeni ponyatiy “finitnaya forma” i “liçnaya forma””, *Vostokovedeniye*, Otvetstvenniye redaktori V. G. Guzev, O. B. Frolova, Vıpusk 18, Sank-Peterburg 1993, s. 36-42; a. mlE., “Bitimli (Finit) Şekillerin Türk Gramerindeki Yeri”, *Zeynep Korkmaz Armağanı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2004, s. 189-194; Viktor G. Guzev – Özlem Deniz-Yılmaz, *Opit postroyeniya ponyatiynogo apparata teorii turetskoy grammatiki*, s. 18-19. Ayrıca bk. Özlem Deniz Yılmaz, *Türkiye Türkçesinde Eylemsi*, s. 37-38.

35 Viktor G. Guzev, “Opit razrabotki teoriteçeskix osnov opisanija tyurkskogo funktsional'nogo sintaksisa”, s. 43.

36 Viktor G. Guzev – Özlem Deniz-Yılmaz, *Opit postroyeniya ponyatiynogo apparata teorii turetskoy grammatiki*, s. 74; Viktor G. Guzev – Özlem Deniz Yılmaz, “İşlevsel Türkçe Söz Diziminin Bazı Sav ve Kavramları Üzerine”, s. 132. Krş. Eduard Sepir, *İzbrannıye trudi po yazıkoznaniyu i kul'turologii*, Per. s ang. A. M. Suxotina (ispravlenıny i dopolnennıy A. Ye. Kibrikom), Obşçaya redaktsiya i vstıpiteľ'naya stat'ya A. Ye. Kibrika, 2-ye izdaniye, İzdatel'skaya grıppa “Progress”, Moskva 2001, s. 51.

eyleme veya çekimli bir eylemle birlikte kullanılan sözcükler dizisine tümce ... denir.”³⁷. Ancak bu ifâdeyi bızce şöyle düzeltmek gerekir: Bir yargı bildirmek üzere tek başına kullanılan çekimli bir ad/adlık veya eyleme/fiile ya da çekimli bir ad/adlık veya eylemle/fiille birlikte kullanılan sözcükler dizisine tümce denir. Söylenenler doğrultusunda yukarıda örnek verilen anlatımlardan şunlar birer tümcedir: *Arkadadır; Bak(ın)!*; *Ben öğrenciyim; Bu gece hep beraber yemek yiyeceğiz; Dört gözle bekliyorum; Geldik; Güzeldin; Hava güzeldir (/ güzeldi / güzel olacak); Kapısı açıktır (/ açıktı / açık olacak); Öğrenciyim; Öğretmen geldi miydi ...; Öyledir o zavallı!; Son nefesimi vereli çok oldu, kalbim çoktan durdu, ama alçak katilim hariç kimse başıma gelenleri bilmiyor; Yedi beşten büyüktür.*

Görüldüğü üzere tümceler, tıpkı anlatımlar gibi, sayı ve çeşitçe fazladır. Sonsuz denebilecek sayıdaki oluşumların ise, genelleme ve soyutlamalardan ibaret, sınırlı, ideal ve zihni bir düzenek olan dil dizgesinde karşılığının bulunması olası değildir.³⁸ Bu bakımdan, hem anlatım, hem de tümce, dil birimi, diğer bir deyişle söz dizimi birimi değil, söz alanına ait birimlerdir. Üstelik tümce, sözün esas bildirişim birimi olan anlatımların da yalnızca bir türüdür. Başka bir deyişle tümce kavramı, anlatımların bütün türlerini kapsamaz, ancak anlatım türleri arasında mütevazı bir yer tutar. Dolayısıyla dilin bir bileşeni olan söz dizimini “cümle bilgisi”, “tümce bilgisi” vb. olarak adlandırmak doğru değildir. Bunun nedeni, yukarıda söylendiği gibi, tümce/cümle terimlerinin, (1) dil değil, söz birimlerini temsil etmesi³⁹, (2) üstelik de bütün söz oluşumlarını (ör. *Aferin!, Eyvah!, Hayret!, Neyse!, Uçak!, Rüzgârgülü!; bakkal kız, cam bardak, odanın kapısı, poyrazın dinişi, yaz havası, söylemek ihtiyacı, hikaye dinleme tutkusu, büyük oda, kurumuş ağaç, güler yüz, söz dinlemez çocuk, çalışan kadın, kapısı açık oda, kapısını açtığım oda, görülecek kadın, okuyacağım yer, viran olası hane, Görüldüğü üzere ..., Ben eve varınca ..., Öğretmen gelince ..., Hava güzel vb.) değil, sadece belirli bir anlatım türünü dile getirmesidir.*

Öbek ise, bir söz birimi; birden fazla göstergeden oluşan, ad/adlık ya da fiil bitimli ve/veya bitimsiz kelime şekil(ler)i esasında kurulan *anlatım türü*dür. Öbekler yargı dile getirebileceği gibi, getirmeye de bilir. Yargıyı şekil bilimsel yolla ileten öbekler, bu çalışmada, “tümce”, sözcük birimsel (leksik) yolla dile getirenler ise “yargısal (predikatif) öbek” olarak adlandırılmaktadır. Yargı iletmeyen öbekler ise Türkiye Türkolojisinde genellikle “kelime grupları” olarak isimlendirilir. Öbekler söz sürecini oluşturan işlemlerin niteliği bakımından ele alınacak olursa, *devingen* (*serbest, kalıplaşmamış, dinamik*) ve *durağan* (*kalıplaşmış, statik*) olarak iki türe ayrılır. *Devingen öbek*, konuşan tarafından gerçekleştirilen seçme ve kombinasyon edimlerinin bir ürünü iken, *durağan öbek*, değildir.⁴⁰ Durağan öbekte konuşan, onu meydana getiren kısımlardan bu öbeği kurmayıp bir bütün halinde hafızasından çıkarır⁴¹, yani onu dil kullanımını sırasında oluşturmaz,

37 Vecihe Hatiboğlu, *Türkçenin Sözdizimi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1972, s. 99.

38 Viktor G. Guzev, “Opit razrabotki teoriteçeskix osnov opisaniya tyurkskogo funktsional'nogo sintaksisa”, s. 46.

39 Bk. Ferdinand de Saussure, *Genel Dilbilim Dersleri*, s. 183.

40 Vladimir M. Pavlov, “K voprosu o predmete sintaksisa”, *Teoritçeşkiye problemi yazıkoznaniya. Sbornik statey k 140-letiyu kafedri obşçego yazıkoznaniya filologičeskogo fakul'teta Sankt-Peterburgskogo gosudarstvennogo universiteta*, Glavny redaktor L. A. Verbitskaya, Filologičeskij fakul'tet, Sankt-Peterburg 2004, s. 255.

41 Agm., s. 253.

yapmaz⁴². Diğer bir deyişle durağan öbekte "... söz dinamiği belirli bir tür "hazır" sözcük biriminin seçilmesi, yeniden canlandırılması ile sınırlıdır"⁴³. Oysa devingen öbek, konuşan tarafından kelime ve/veya kelime şekillerinin seçilmesi ve kombine edilmesiyle ortaya çıkan bir üründür ve dolayısıyla bu tür bir öbeğin öğeleri ihtiyaca göre başka öğelerle değiştirilebilir⁴⁴.

Dilin bir parçası, bir bileşeni olarak yorumladığımız söz dizimi söz konusu olduğunda, kanaatimizce, öncelikle yapılması gereken, söz oluşumlarını, özellikle de bir anlatım türü olan tümceleri belirlemek değil, anlatımların dildeki karşılıkları olan dağarcık (envanter) ve yapı (strüktürel) birimlerini tespit etmek olmalıdır. Bu birimleri tespit edebilmek için ise sözden hareket etmek, yani söz oluşumlarını gözlemlemek yerinde olur. Çünkü bildirişen herhangi bir söz oluşumunu kurabilmek için onun dildeki karşılığı olan soyut modele sahip olmalı ve bu modele göre onu kurmuş olmalıdır.⁴⁵ Dolayısıyla bir dilin sözünde gözlemlenen oluşumlar, o dilin söz dizimi modellerini de belirleme olanağı verecektir.

Yazılı veya sözlü bir sözde ise, hem bir kelime, kelime şekli veya kelime gibi işleyen durağan, hem de devingen öbeklerin bulunduğu görülür. Örnek:

"*Karşımızdaki evde yangın çıktı.* [Anlatım, bir öbektir.] *Yangını ilk görüşüm.* [öbek] *Şaştım.* [Anlatım, kelime şeklidir.] *Korktum.* [kelime şekli] *Büyük babam, yangın bize atlamasın diye pencereden Kuran'ı tuttu karşıdaki alevlere.* [öbek] *Yangın söndü.* [öbek] *Kuran gücüyle, hatta itfaiye gücüyle de değil.* [öbek] *Ama yaktığı evi kül ederek söndü kendiliğinden.* [öbek] *Ve ben bir saat sonra ilk şiirimi yazdım.* [öbek] *Yangın...* [Anlatım, bir kelimedenden ibarettir.]" *Nâzım Hikmet, ilk yazdığı şiiri böyle anlatır.* [öbek] *Doğrudur!* [kelime şekli] *Yangın bir çocuğu şair yapacak kadar derinden etkileyebilir.* [öbek] (AÇ, F, 13).

Abayı yakmış; Etekleri zil çalıyor; Zehir zıkkım olsun! [Anlatımlar, kelime gibi işleyen, kelime statüsüne sahip durağan öbektir.]

Görüldüğü üzere, söz, söz dizimi açısından yalnız öbeklerden, diğer bir deyişle yargı bildiren veya bildirmeyen kelime gruplarından ibaret değildir. Sözde tek bir göstergeden meydana gelen oluşumlar da bulunmaktadır. İşte bizce bir bütünlük olan fikri dile getiren tek öğeli/göstergeli (*Yangın!*, *Doğrudur*, *Şaştım*, *Korktum*) veya tek bir gösterge gibi algılanan, yani kelime veya kelime şekliyle aynı statüye sahip durağan (*Abayı yakmış*, *Etekleri zil çalıyor*, *Zehir zıkkım olsun!*) söz birimlerinin dildeki karşılığı olan soyutlamalar, söz diziminin dağarcık birimlerini; sözdeki tümce dahil her tür öbeğin (Yukarıdaki örneklerden "*Yangın*, *Doğrudur*, *Bilmem*, *Şaştım*, *Korktum*" ve "*Abayı yakmış*, *Etekleri zil çalıyor*, *Zehir zıkkım olsun!*"un dışındaki anlatımlar buna örnek verilebilir.) dildeki karşılığı olan modeller ise, söz diziminin yapı birimlerini oluşturur.⁴⁶

42 Günay Karaağaç, *Türkçenin Söz Dizimi*, 1. bs., Kesit Yayınları, İstanbul 2009, s. 21.

43 Vladimir M. Pavlov, "K voprosu o predmete sintaksisa", s. 255.

44 Bk. Günay Karaağaç, *Türkçenin Söz Dizimi*, s. 21.

45 Bk. Ferdinand de Saussure, *Genel Dilbilim Dersleri*, s. 184.

46 Viktor G. Guzev – Özlem Deniz-Yılmaz, *Opit postroyeniya ponyatiynogo apparata teorii turetskoy grammatiki*, s. 69.

Vurgulamak gerekirse, söz diziminin dağarcık birimleri, İ. A. Boduen de Kurtene'nin "sentagma"⁴⁷ olarak adlandırdığı bağımsız kelime, kelime şekli ve söz dizimsel açıdan daha fazla bölünemeyen birimlerin (birkaç kelimedenden oluşan sabit ifâdeler, değişmez birlikler), yani kelime gibi işleyen kalıplaşmış/statik ifâde, durağan var oluş durumu edinmiş öbeklerin (deyim, atasözü vb.) dildeki karşılığı olan *söz dizimsel sözcük birimleri/sentaktik leksemeler* (kısaca *sözcük birimleri*); yapı (strüktürel) birimleri ise, *sıralama* (*kopulatif*), *yargısal* (*predikatif*) ve *tamlama* (*atributif*) olmak üzere üç ana türü bulunan sözdeki öbeklerin dildeki karşılığı olan soyut *yapı modelleri*, kısaca *yapılardır*.⁴⁸ Bu düşünceden hareketle bildirişim işlevi üstlenen en küçük söz dizimsel birimlerin, özellikle de tümcelerin cismen temsil edildiği, bir yanılısamadır.⁴⁹ Bu görüşün kaynağı, anlaşılacağı üzere, yazılı söz ürünleridir. A. M. Peşkovskiy'in dediği gibi, "... burada (gramerde. – V. P.) zaman içinde akan unsurlar söz konusudur. Hem kelime, hem de öbek cisimsizdir, yaşarlar, akarlar, söylenirler, düşünülürler, bunlar ise, olaylardır, nesnelere değil"⁵⁰. V. M. Pavlov'un da belirttiği gibi, A. M. Peşkovskiy haklı olarak kelime ve öbeklerin, öncelikle de tümcelerin süreç karakteri üzerinde durur, üstelik bu, yazıda sözüm ona nesneleştirilmiş temsili içeren, uzam çizgileri edinen sözü, hem üretme/kurma, hem de algılama sırasında gerçekleşen bir süreçtir.⁵¹ Gerçekten de, hem bir bütünlük olan düşünce ileten kelime, kelime şekli ve kelime gibi işleyen durağan oluşumlar, hem de devingen öbekler, onların dil içi karşılıkları olan, sırasıyla *söz dizimsel sözcük birimleri* ve (taşıyıcıları topluluğundan soyutlanmış, hem de eş zamanlı olarak onlarda cisim bulmuş) *yapı modelleri*, yani Pavlov'un tabiriyle *söz dizimsel şekiller*⁵² göz önünde bulundurulduğunda, maddi şeylerdir.⁵³ Başka bir deyişle tek öğeli veya söz dizimsel açıdan tek bir birim gibi algılanan söz dizimsel birimler olan *söz dizimsel sözcük birimleri* ve sözdeki devingen öbeklerin dildeki karşılığı olan *yapı modelleri/söz dizimsel şekiller*, "maddi" işaretlere sahip göstergeler değil, sözdeki gösterge ve genellikle de gösterge öbeklerinin insan hafızasında bulunan *oluşturulma programları-kurallarıdır*.⁵⁴ Bütün dil düzeneğinin, dil kuruluşunun insan belleğinde bulunduğu ve fizyolojik temele sahip olduğu düşünülürse, dilin söz dizimsel birimlerinin de maddiliğini tartışmaya gerek kalmaz.⁵⁵ Söz dizimsel birimlerin, tıpkı diğer dil birimleri (ses birimi, monem, sözcük birimi, biçim birimi vb.) gibi, dil statüsüne sahip olduğunun tanınması ise, onların dil belleği içeriğine ait olduğunun kabul edilmesi demektir.⁵⁶

47 İvan A. Boduen de Kurtene, *İzbranniye trudı po obşçemu yazıkoznaniyu*, s. 183. Ayrıca bk. a. mlf., *Vvedeniye v yazıkovedeniye. S prilojeniyem: Sbornik zadaç po "Vvedeniye v yazıkovedeniye"*, Vstupitel'naya stat'ya V. M. Alpatova, İzdaniye 7-ye, KRASAND, Moskva 2010, s. 50-52, 53, 198.

48 Viktor G. Guzev – Özlem Deniz-Yılmaz, *Opıt postroyeniya ponyatiynogo apparata teorii turetskoy grammatiki*, s. 69-70; Viktor G. Guzev – Özlem Deniz-Yılmaz, "İşlevsel Türkçe Söz Diziminin Bazı Sav ve Kavramları Üzerine", s. 128-129.

49 Vladimir M. Pavlov, "K voprosu o predmete sintaksisa", s. 249.

50 Aktaran Vladimir M. Pavlov, agm., s. 249.

51 Agm., s. 249.

52 Agm., s. 250.

53 Agm., s. 249-250.

54 Agm., s. 250.

55 Agm., s. 250.

56 Agm., s. 250.

Öbeklerin, özellikle tamlama öbeklerinin kuruluşu gözlemlendiğinde bunların dilden dile, hiç olmazsa dil ailesinden dil ailesine farklılık gösterdiği görülür. Bu da dillerde türlü türlü kurallar, kural grupları ya da diğer bir deyişle alt dizgeler⁵⁷ olduğu anlamına gelir. “Kuralları – ya da başka bir deyişle yapısal özellikleri – olmayan bir dizge yoktur.”⁵⁸ Dolayısıyla dilin söz dizimi alt dizgesinde de sözdeki anlatımların kurulabilmesi için belirli kurallar bulunmalıdır. İşte, bizce, bir dil alt dizgesi olan söz diziminin bileşenlerinden/alt dizgelerinden biri de, “sözcük birimlerinin yapılar da çizgisel sıralanış kuralları” alt dizgesidir. Bunların yanında söz dizimi, sözcük birimlerinin yapılar da üstlendiği görevlerden, yani “yapı bileşenleri”ni (geleneksel terimle “tümce öğeleri”ni) belirlemeden de sorumlu olmalıdır.

Sonuç olarak bir dil alt dizgesi olarak *söz dizimi*, (1) sözdeki kelime, kelime şekli ve kelime gibi işleyen durağan öbeklerin dil içi karşılığı olan ve bu alt dizgenin dağarcık, yani inşaat malzemesi işlevi gören birimleri olan (*söz dizimsel*) *sözcük birimlerinin*, (2) devingen öbeklerin dil içi eş değerleri olan soyut modellerin/programların, yani *yapıların*, (3) *sözcük birimlerinin yapılar da çizgisel biçimde sıralanış kurallarının* ve (IV) *yapı bileşenlerinin* soyut imgelerini/tasarımlarını içeren dil alt dizgesidir.⁵⁹ Söz diziminin dağarcık birimleri, *söz dizimsel sözcük birimleri* (kısaca *sözcük birimleri*); strüktürel birimleri ise *yapı modelleri*, yani *yapıdır*.

TARANAN ESER ADLARI KISALTMALARI

AÇ, F	: Çokona, Ari, <i>Fener</i> , 1. bs., Heyamola Yayınları, İstanbul 2009.
RNG, MT	: Güntekin, Reşat Nuri, <i>Miskinler Tekkesi</i> , 3. bs., İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1963.
SF, K/KA	: Sait Faik, <i>Bütün Eserleri: 5. Kumpanya / Kayıp Aranıyor</i> , 9. bs., Bilgi Yayınevi, Ankara 1994.
OP, BAK	:Pamuk, Orhan, <i>Benim Adım Kırmızı</i> , 6. bs., İletişim Yayınları, İstanbul 1999.

57 Fatma Erkman-Akerson, *Göstergebilime Giriş*, Multilingual, İstanbul 2005, s. 36-37.

58 Age., s. 37.

59 Viktor G. Guzev – Özlem Deniz-Yılmaz, *Opit postroyeniya ponyatiynogo apparata teorii turetskoy grammatiki*, s. 69; Viktor G. Guzev – Özlem Deniz Yılmaz, “İşlevsel Türkçe Söz Diziminin Bazı Sav ve Kavramları Üzerine”, s. 141.

KAYNAKÇA

- Arutyunova, N. D., "Sintaksis", *Yazıkoznaniye. Bolşoy entsiklopedičeskiy slovar'*, Glavnıy redaktor V. N. Yartseva, 2-ye izdaniye, "Bolşaya Rossiyskaya entsiklopediya", Moskva 2000, s. 448-451.
- Axmanova, Ol'ga S., *Slovar' lingvističeskiy terminov*, İzdaniye vtoroye, stereotipnoye, İzdatel'stvo "Sovetskaya Entsiklopediya", Moskva 1969.
- Boduen de Kurtene, İvan A. [Baudouin de Courtenay, Jan], *İzbranniye trudi po obşçemu yazıkoznaniyu*, Tom II, İzdatel'stvo Akademii nauk SSSR, Moskva 1963.
- _____, *Vvedeniye v yazıkovedeniye. S priloeniyem: Sbornik zadaç po "Vvedeniyu v yazıkovedeniye"*, Vstupitel'naya stat'ya V. M. Alpatova, İzdaniye 7-ye, KRASAND, Moskva 2010.
- Deniz Yılmaz, Özlem, *Türkiye Türkçesinde Eylemsi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009.
- Dilbilim ve Dilbilgi Konuşmaları I*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1980.
- Erkman-Akerson, Fatma, *Göstergebilime Giriş*, Multilingual, İstanbul 2005.
- Guzev, Viktor G. – Özlem Deniz Yılmaz, "İşlevsel Türkçe Söz Diziminin Bazı Sav ve Kavramları Üzerine", *Türk Dili Araştırmaları Yılığı – Belleten 2008 / II*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2010, s. 125-143.
- _____, *Opit postroyeniya ponyatiynogo apparata teorii turetskoy grammatiki: Uçebnoye posobiye na turetskom yazıke*, İzdatel'stvo S.-Peterburgskogo universiteta, S.-Peterburg 2004.
- Guzev, Viktor G., "Bitimli (Finit) Şekillerin Türk Gramerindeki Yeri", *Zeynep Korkmaz Armağanı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2004, s. 189-194.
- _____, "O razgraničeniı ponyatiy "finitnaya forma" i "liçnaya forma"", *Vostokovedeniye*, Otvetstvenniye redaktori V. G. Guzev, O. B. Frolova, Vıpusk 18, Sank-Peterburg 1993, s. 36-42.
- _____, "Opit razrabotki teoritečeskiy osnov opisaniya tyurkskogo funktsional'nogo sintaksisa", *Vostokovedeniye: Filologičeskiye issledovaniya*, Otvetstvenniy redaktor Viktor G. Guzev, Vıpusk 27, İzdatel'stvo S.-Peterburgskogo universiteta, Sank-Peterburg 2006, s. 40-63.
- Hatiboğlu, Vecihe, *Türkçenin Sözdizimi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1972.
- Karaağaç, Günay, *Türkçenin Söz Dizimi*, 1. bs., Kesit Yayınları, İstanbul 2009.
- Kondakov, Nikolay İ., *Logičeskiy slovar'-spravočnik*, Vtoroye, ispravlennoye i dopolnennoye, izdaniye, İzdatel'stvo "Nauka", Moskva 1976.
- Mel'nikov, Gennadiy P., *Sistemologiya i yazıkoviye aspektı kibernetiki*, "Sovetskoye radio", Moskva 1978.
- Pavlov, Vladimir M., "K voprosu o predmete sintaksisa", *Teoritečeskiye problemi yazıkoznaniya. Sbornik statey k 140-letiyu kafedrı obşçego yazıkoznaniya filologičeskogo fakul'teta Sankt-Peterburgskogo gosudarstvennogo universiteta*, Glavnıy redaktor L. A. Verbitskaya, Filologičeskiy fakul'tet, Sankt-Peterburg 2004, s. 248-260.
- Saussure, Ferdinand de, *Genel Dilbilim Dersleri*, çev. Berke Vardar, 3. bs., Multilingual Yayıncılık, İstanbul 1998.
- Sepir, Eduard [Sapir, Edward], *İzbranniye trudi po yazıkoznaniyu i kul'turologii*, Per. s ang. A. M. Suxotina (ispravlenniy i dopolnenniy A. Ye. Kibrikom), Obşçaya redaktsiya i vstupitel'naya stat'ya A. Ye. Kibrika, 2-ye izdaniye, İzdatel'skaya gruppa "Progress", Moskva 2001.
- Svetozarova, N. D., "Sintagma", *Yazıkoznaniye. Bolşoy entsiklopedičeskiy slovar'*, Glavnıy redaktor V. N. Yartseva, 2-ye izdaniye, "Bolşaya Rossiyskaya entsiklopediya", Moskva 2000, s. 447.